

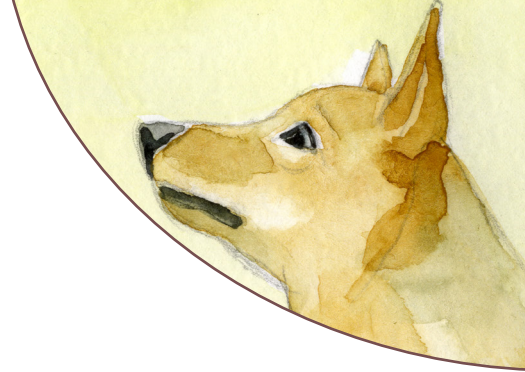
VIENALAISIEN NAIMAİKÄ

Vienan Karjalašša on vielä viime miešpolvien aikana akotuttu pojat ihan nuorella ijällä. Ušein šiuh oltih talouvelliset šyyt. Niinpä Iivo Marttini šanou kuvaukšeššah Vuokkiniemen šeutujen hiätavoista: ”Entisinä aikoina vaikutettih talouvelliset šeikat yhtehmänöh enämän, kuin meijän aikah. Toimehtulo näyttäy riippuvan talon hyväštä hoijošta. Niinpä, još talo kuoloman tai muun šatunnaisen šyyntä takie kavotti emännän, täyty pojan lähtie naimah vaikka ei ikä olis šallin”. – ”Ei vierahan varah voitu taluo heittyä”. Oli esimerkiksi eräš Mikihvuara Jehrimäini Akonlahen Jehrimänvuarašta noin v. 1800 akottun kahentoista vanhana, kun emäntyä talošša tarvittih. Toini nuorukaini, Töršömän Sisso, Kivijärvellä joutu akottumah (noin v. 1840) šamoin 12-vuotisena, ”kun muamo ta sisär šatuttih kuolomah”. Sissošta kerrotah, jotta hiän oli ”kosinon piäššä paitasillah kisannun”, šilloin, kun moršien ta muu šukulaisjoukko häitä piettih. Tämä kauppa ei kuitenkana tullun ikuhisekši. Kuuši vuotta naini oli Töršömällä ta ”kašvatti Sissuo turvakšeh, vain Sisso kun miehisty, ni ajoki pois tämän naisen, kumpani oli 10 vuotta vanhempi”, ta otti toisen.

Tavallisissa ololoissa kuitenkin naitih varttunehemmalla ijällä. Kumminkana ”ei pojat vanhakši purluačittu” (vietetty poikamiehen elämyä). Marttisen tietojen mukah 1910 vuuvven lähellä šuurin oša pojista nai 18-22 ijissä. Šama juttu kanšan muissin mukah oli ollun enneinki.

Tytön kypšyvyšijän alkamini riippu Vienan Karjalašša hänen ruumihin rakentehen kehitykšeštä, šiitä, kuin ”rohkiekašvuni” tyttö oli. Tavallisimmin n. 15 vuuvven ijäššä alko tyttö ”neičyštyä”, käyvä tyttöjen kera kisoissa ta pruasniekoissa. Še merkičči, jotta hiän jo oli valmis vaštah ottamah kos’ojie. Ainikki, vanhempien ainut tytär, alkau neičyštyä tavallisešti jo aikasemmin. Šamoin ”šuurie ta kaunehie aletah rutompah kisauttua”. Šuurin oša tyttölöistä najah 16-18 ijissä, ennen ”on männyn hyvinki äijä jo 15–16 vuuvven vanhana miehol’ah”.

Lönnrot kertou šamalta šeuvulta (Vuokkiniemen tienoilta), jotta šeuvun tytöt ušein naitettih 13-14-vuotisina. Šiinä 1860 vuuvven maissa muissetah Vuonniseššä 14 vuotisen tytön

viimeksi männehen miehellä.

Aunukšen mailla ta šen pohjoisošissa, Repol'an šeutuloilla, on vieläki (1905) 17-vuotisien tyttöjen miehellä mänöaika. Još kennih ei iče vielä tahtonki luopuo neitipäivistäh, vanhemmat voitih hänet šiih pakottua.

J. Kujola kertou Tverin Karjalašta, jotta pojat juokšenneltih šielä työttöminä 20-vuotisiksi lapšien joukošša. Vain poika voitih naittua ... aikaihminen kera jo ihan nuorena, još talo tarvičči lisyä työvoimua. Min'n'a ruato šilloin talon töitä, a hänen mieš entiselläh kisuali lapšijoukošša.

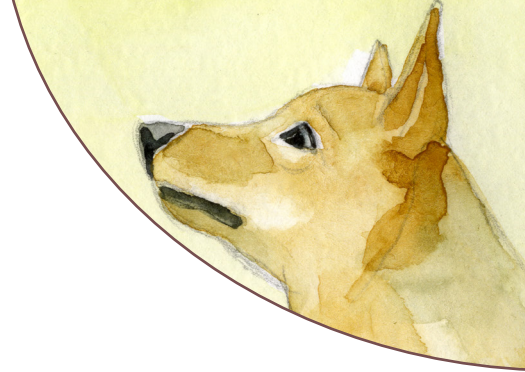
Marttini kertou Vienan oloja, jotta ”rakkahuš ei tullun kyšymykšeh vanhah aikah avioliittoa šolmitešša. Kun nykyjäski kaččelou ta kuuntelou kihlajaisie, huomuu, jotta šulhasen kaikkie mahollisie ta mahottomie ominaisukšie kehutah - - - ta luvetellah, vain ei kellänäkänä pälkähä piäh šanuo antilahalla, jotta šulhani rakaštau šilma”.

Šulhasen ta moršiemien valičenta

Karjalaisen šulhasen šuurempie tuloja oli vielä 1800-luvun alkupuolella še, šanou I.Marttini, jotta hiän oli hyvä työmieš, hyvä linnuštaja ta kalaštaja. Vielä šuurempi arvo oli, još šulhani pisty kontiemečällä. 1850 vuosina, konša kaupankäynti alko piäššä voimah näillä mailla, alettih erikoisešti tulla huomijoh kauppamiehet, ta ”nykyjä (ennein 1918) melkein halveksitah šulhaismieštä, kumpani ei kykene ruoččireissuloih, kauppamatoilla Šuomeh”. Kaikeen tämän takana oli tietyšti ajatuš šuaha ičelläh kyvykäš elättäjä, t.š. turvallini tulovaisuš. Šamanhan voit luvata šamoin šulhasen pohasvuški.

Šiksipä hyvin ušein unohettih šulhasen muut hyvät tai pahat puolet, kun vain tiijettih, jotta hiän oli pohatta. Još kos's'oja oli šen lisäksi vieläi vanhin velleksistä, mäni tyttö hänellä mielelläh, kun šilloin nuori moršien tiesi rutompah piäšövän talon emännäkši. Emäntähän oli vanhan taloušjärješšelmän aikoina talon ainut naishenkilö, kumpani šai melkein iče määrätä aškeleh ta hommah. Kaikki muut naiset, varšinki muut min'n'at, šuatih alistuo hänen käškyläisiksi.

Työkyvyn mukah tytöt Vienan Karjalašša ennen kaikkie arvoššellah kos's'ojua. ”Muut ominaisuot ollah šivulliset” (Inha, Kalev.Laulumailta, š. 146).

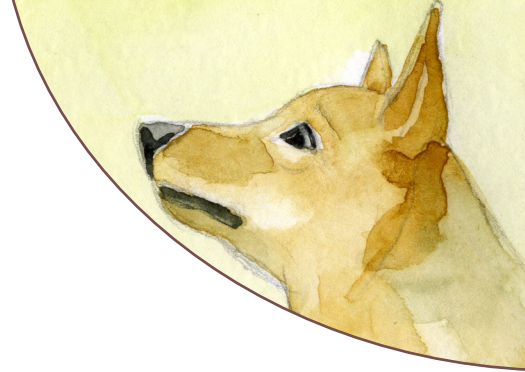
Vuokkiniemeltä kirjutti Marttini: ”Ennein vanhah Karjalašša muašta eletti. Kuattih, peretti kaškje, nurmie peretti, liinua ta pellavua loukutetti, kesrättih, kuvotti. Nämä asienhuarat käšettihi poikamiehi valiččomah ičelläh hyvyä ruatajua ta käsistäh muasterie elämäntoverie. ”Tervehen ta ruatajan piti antilahan olla ennenin niinkuin myöhemminki”, – šelvitetti ankarissa ološuhtehissa eläjät vienankarjalaiset.

Vienan Karjalan vanha- ta nykyškoset mäntih yhteh kiinittämättä huomijuo uškonnon erovaisuoh, kumpani kuitenkin jokapäiväseššä elämäššä melkosešti erosi. Marttisen tietojen mukah Vuokkiniemen paikoilta, šuku šielä šuvačči, jotta naiset otettais omašta rahvahašta, ta toiselta puolen še, jotta venäläisie naisie najah hyvin harvoin, vaikka niijen uškonto on virallisešti šama. Vain mänöy tyttö venäläisellä, šilloinki vain halvempiarvošet tytöt, kun otajana ollou venäläini virkamieš.

Vienan Karjalašta mainitti tämmöistä tapahušta: ”Kun eräš šulhani oli pat’vaškoineh (puhemieš- noita) kolmie tyttyö šamalla matalla tyhjäh koš’ on, ni jätti hiän pat’vaškan piätettäväkši ketä vielä yritetäh koš’uo. Kun pat’vaška taričči eräštä pienen talon elähtänyttä tyttä, tytyty šulhaismieš šiih, šanuon: ”Mänkäh vaikka šen vertaseh” (Marttinen, SM. Vuokkiniemi). – Niin käyti muutoma vuosi takaperin Jyvyälähešta Vuonniseh Olekseine Santrah šulhaset. Asie oli tytön vanhempine kera jo melkein lopullisešti piätetty, kun tyttö kučutti pirtti näkömäh, kellä hänet oli kaupattu. ”Itku maistu Santralla. Pari tuli” (Marttinen, SM. 1912).

Entiseh aikah on ollut tapana — vanhat on niin kerrottu — , jotta häitä viettyäissä on pat’vaška šuanun muata enši yön moršiemene kera. Vieläki toičči ilvehitti: ”Kyllä kai šitä pat’vaškakši mänis, kun ois vanha tapa”, šekä: ”tuopa tyttö on hyväččäini, šillä mielelläh pat’vaškakši läksis, kun ois vanha tapa”. (S. Paulaharju, Syntymä, lapsuus ja kuolema. 1924)

Ennein pietti Vienan Karjalašša eri šukupuolta olijien nuorien šeuuštelo šopimatomana muuvvalla, kun yleisissä juhla- ta kisapaikoissa. Vuokkiniemen šeutuloilla, pietti entisaikah nuorien päiväkisoja. Ne aletti huomenešpäiväštä, heti murkinan šyötyö. Šekä päivä- jotta yökisoih liittyy monenmoisie huvi- ta šeuuštelumänöjä. Täššä vois erikoisešti mainita eräštä parileikkie, min vienalaini nimi on **käsikisa**. Inha kertou šiitä: ”Kisat tavallisešti aletti käsikisalla, mi on melko lyhyt ta mih tytöt kučutah. Parit ašetutah pitkäh rivih,

tyttö ta poika aina vaššakkah. Vuorotellen tarttuu šiiä poika tytön yhteh ta toiseh käteh, noštelou šitä šievästi pari kertua ylöš ta alaš, niin kuin tunnušsellen, mitä še painau. Muita temppeju ei ole täššä yksinkertasešša kisašša, vain še ei keššäkänä pitälti; onhan vain šemmo-sena alkušanana toisih kisoih.”

Yö- ta työkisat

Šiämijärven kylissä Aunukšen mailla on nuorisolla ollun tapana järještyä missänih kyläššä illoilla omie kekkerijä. Pojat ta tytöt oššettih niitä varten yhtehisillä varoilla čäijyö, šokerie, krinkelie ta monešti šamoin viinuaki. Mistänih talošta kyšyttih riihi tai šen puuttiešša saraja (liävän lakka). Šielä šoitetah, kisatah ta lauletah. Tämmösissä ololoissa šattu nuorisolla lem-menliittojaki, kumpaset harvoin vietih tyttö ta poika yhteh.

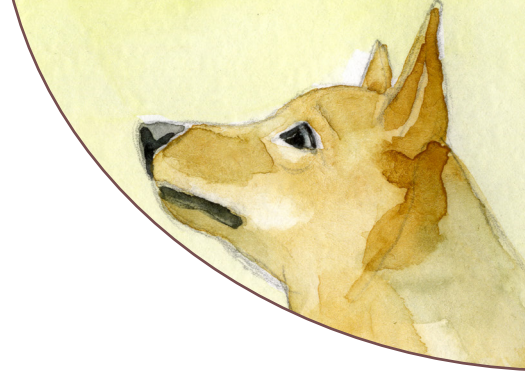
Pohjosempana, Vuokkiniemen puolešša, nuoriso keräyty ušein šykyšyisin. Purlakkoja on niin vähän kotisalla, jotta oli paha järještyä kisoja ta muuta iluo, kerävytyt ih iltua istumah. Tytöt ruattih käsitöitäh ta pojatki oltih heijän joukošša. Välillä nuoriso leikki niissä ”pappi-sillah ta lumeroisillah”, ”šavišotkuo” ta muih. Näissä leikkilöissä miärätäh erimoisie tehtävie, esim. šepyämistä. ”Šuuteluja ei konšana” šallita.

Talvisin pietäh yökisoja. Nuoriso kokoutuu illan tullen mihnih taloh, mistä pirtti on lu-vattu. Jokahini tuopi tullesšah mitänih šuuh pantavua: krinkelie, šokerie, voita, hienuo kak-karajauhuo. Näistä tytöt valmissetah ”kalittua”, ”šankie”, ”kakkarua” t.n.i. Pojat pyöritäh joukošša ta kerrotah mitänih nakrettavua ajan kulukši ta šiiä joukolla šyyvväh evähät ta sriäpinät.

Marttini kertou, mitein vietti aikua nuoriso Vuokkiniemen šeutuloilla: talvella on erikoi-sešti tapana vierissän kešellä keräytyö iltua istumah, kuluttamah šitä einuššukšilla, leikkilöil-lä, starinan šanonnulla.

Konšapa häitä...

I. Marttini kertou Vienan Karjalašta, jotta Vuokkiniemen tienoilla järješsetäh kihlaukšet ta hiät ušein kešällä Petrunkpäivän aikana (kešä- ta heinäkuun vaiheilla), šenkin tähen, jotta šilloin vuuvvenaika on paššuoja ta pojat ollah kotisalla kauppa- tai muilta matoilta. Joškuš

vietetäh talvellaki häitä, parahittain vierissän kešellä.

Čikokšien naimavuoro on tavallisešti ikäjärješšykšen mukani. Niin kerrotah, jotta Vienan Karjalašša kos's'ojie vuotetah aina enšiksi vanhimmalla tytöllä. Pietäh aivan šopimattomana, još šulhaset tullah kos's'omah enšiksi nuorempua tytärtä. ”Latvašta mintäh tulija puuta alkamah?”– kyšeltih tytön vanhemmat tämmösiltä šulhasilta. Poikien ikäjärješšyštä ei niin tarkašti pietä luvulla. Još tyttö jiiy čuurukesseliie kantamah, on še ”hyvin huikie” asie šekä tytön iččeh, jotta koko heimokunnan mieleštä.

Toičči šattu niin ta niitä ”čuurukesselinkantajie” ei niin mielelläh kos's'ottu, kun ”kesse-littömie”. Toiselta puolen aparojen kauhu ešti poikie kos's'omašta nuorempua sisärtä ennen vanhempua.

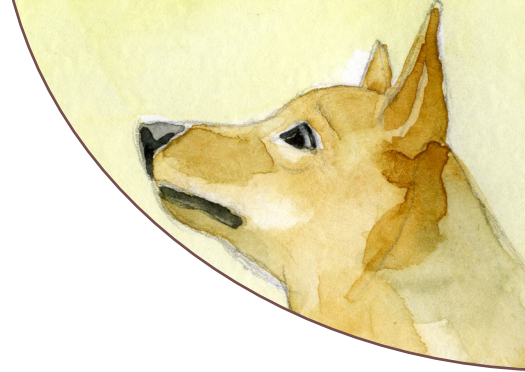
Entisistä šukupuolisista välilöistä

Jumala šano: ”Luoka* ihmini, luatikka hänet kuvakšena, Meijän moisekši, ta hallikkah hiän meren kaloja, taivahan lintuja, karjaeläimie, muata ta kaikkie pikkueläimie, mitä muan piällä liikkuu.” Ta Jumala loi ihmisen kuvakšeh, Jumalan kuvakši Hiän hänet loi, miehekši ta naisekši Hiän loi heijät. Jumala plahoslovi heijät ta šano heilä: ”Olkua tuottosat, šikeytykkyä ta täyttäkyä mua ta ottakkua še valtahana. (Moissein kirja 1:26-31; 2:7-22).

Näin on opaštan ta opaštau pravoslavnoi uško nytki. Lapšien šuanti ta ”šikeytymini” ei ole kielletty, vain še kaikki pitäy olla vain pereheššä. Perehen tarkotukšena onki lapšien šuanti ta šuvun jatkamini. Kirikön šelvitykšen mukah pereh vašta šiitä on täyšiarvoni, konša šiinä alkau olla lapšie.

Seksualiset parikunnan välit ei oltu kokonah kielletty pravoslavnoissa ušošša ta oli hyväkšytty juštih lapšien šuannan takie. Še oli tärkein tarkotuš šukupuolisilla šuhtehilla ta kun parikunnalla ei alkan olla lapšie, ni šanottih, jotta hyö eletäh perehelämyä vain lyštikseh.

Vaikka pravoslavnoi kirikkö opaštiki, jotta seksi on tärkeie perehelämäššä, šitä kuitenkin pietih riähkänä. Anni Niemi, šyntysin Kiestinkin kyläštä 1864 v., kerto suomalaisilla etnografiloilla, jotta parikunnan rakaštelun jälkie oli puhašsettava iččie vejellä, kaštiella taikka lumella. Ennein šemmoista puhaštumista ei šuanun mitänä ruatua. (Культура повседневности карельской семьи конец XIX – первая треть XX в. стр. 301–319)

Marina Takalo Oulankan kylästä puolestah kerto, jotta rakašteluaikana mieš ta naini män-
näh ”pakanoiksi” ta šentäh jo etukäteh varuššettih pešuvejet, jotta šuaha iččeh puhtahiksi.

Entini rahvaš eli šovušša luonnon kera ta kyläläiset lapšet nähtih kotielukkojen elämyä ta
niijen šikeytymistä, moničči parikuntienki välit talošša ei oltu peitošša heijän šilmistä. Šentäh
elukkojen šikeytymini ta lapšien šyntymini heistä ei ollun mitänä kummua taikka epätaval-
lista.

Kun šukupuolisie välie piettih riähkänä, ni ne oli riippuwaitet enšin Pyhistä, kumpasie oli
monta. Pyhien aikoina oli kielletty häijenki pito. Näillä šeutuloilla oli melko äijä starovieroja
(vanhauškosie). Heih ei vaikuttan pravoslavnoi kirikkö, vain niillä oltih omat kiellot, toičči
ankarammat šukupuolisissaki šuhteihissa. Niistä piti kieltäytyö Pyhien lisäksi Anni Niemen
muistelujen mukah vielä aina toissarkena, nellänäpiänä ta šuovattana.

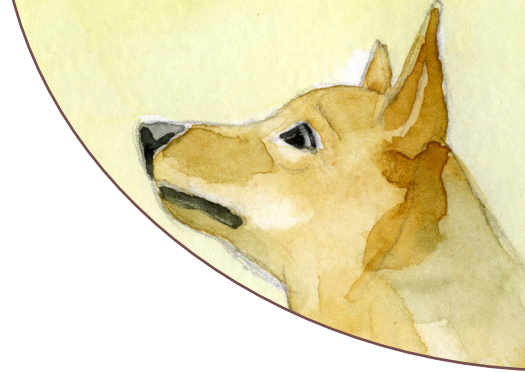
Vienalaisien ta pomorien lapšien šuanti aika riippu vielä työkalenterista. Kun miehet lä-
hettih Vienašta Šuomeh laukkukaupalla jo šyyškuun alušša 7-9 kuukauvekši ta käytih koissa
välillä vain vähäsekši aikua, ni še näkyy täštä taulukošta lapšien šyntymisešša.

Vienalaiset naiset vaččauvuttih rikenempäh kevyällä ta kešällä, a pomorit šykyšyllä ta tal-
vella. Šen mukah karjalaisissa perehissä lapšie šynty talven lopulla taikka kevyällä, a pomor-
iloilla lapšie šynty elokuušta vuuvven loppuh šuaten.

Šynty enämpi lapšie Vienašša šykyšylläki, šentäh kun miehet käytih koissa pakkaiskuušša
ta tuiskukuušša. Tämän taulukon mukah näkyy šeki, jotta lapšie Vienašša kuitenkin šynty
ympäri vuuvven ta šiieh ei niin pahašti vaikutettu mitkänä kiellot.

Lapšien šyntymini kuukaušien mukah Vienan Karjalašša prošenttiloissa (%)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
8,6	11,1	12,1	11,1	11,4	8,1	6,6	5,9	5,8	7,2	6,9	5,2

Lapšensuantatavat

Lapšensuannan tapoih kuuluttih šekä huolenpito terveyhöstä jotta muutki, uškotoh kuulujat taikakonštit. Karjalaisien šynnytyšrituali oli kolmešta ošašta – pakšuna oloaika, iče lapšen šynnyttämini ta šen jälkini aika.

Pakšuna ollešša naiset piti muistua kieltoja, kumpaset vaikutettih tulovan lapšen šekä terveyhöh jotta ulkonäköhki. Vianan karjalaisien tapojen mukah šiitä, jotta lapši šyntyis tervehenä ta kaunehena, piettih huolta jo häijen aikana etukäteh. Enšiksi häih kučuttih pat'vaškua pitämäh ta järještämäh erikoisritualija, kumpaset šuojeltais nuorta parie.

Venčältä tultuo nuoren parin oli juotava maituo, jotta lapši šyntyis puhaš- ta valkieihosena, a šiitä piti juuvva marjavettä, jotta lapši tulis verövä. Nuorella parilla ripoteltih piällä jyvyä šiinä mieleššä, jotta kuin monta jyväistä šuau kiini moršien, niin monta lašta pereheh šyntyy. Šamoin rikottih huttupatasieki ta niijen palojen mukah einuššettih jälkiläisien lukuo.

Kačottih ajatellen tulovua lašta kuunaikuaki. Parahana vaččautumisaikana piettih kuun kašvanta-aikua, ajateltih jotta šilloin lapšešta tulou pitkäikäni, riški ta älykäš.

Oli šemmosieki keinoja, kumpasie käytettih lapšettomat perehet. Kun tyttö lienöy männyin miehellä vanhempieh luvatta ta plahosloven'n'atta, ni še lupasi hänellä lapšetointa elämyä. Šilloin lapšetoin miehellä olija naini voi kiäntyö apuo šuamah vainuajien heimolaisieh puoleh yhekšänteh polvikuntah šuaten.

Oli šemmoniki uškomuš, jotta kun lapšetoin parikunta muannou lämpiejän kiukuan šelällä, ni še lupauu lapšen tuluo.

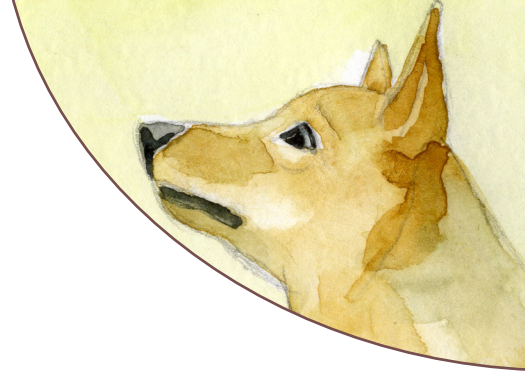
Seesjärven karjalaiset tiijettih, jotta vaččautumiseh auttau še keino, kun peitočči mieheštä šänkyh makuuvuatteijen alla panna patarauta ta koukku.

Lapšien šuanti pereheh oli tärkie, šentäh ni yritettih käytyä kaikenmoisie konštija, jotta vain niitä tulis.

Naisen lapšettomuš vaikutti šuurin miärin hänen tilanteheh pereheššä. Min'n'aki talošša piäsi taša-arvosekši perehen jäšenekši vašta šilloin kun šai lapšen.

Vienašša oli ennen monenmoisie tapoja ta kieltoja, kumpaset košetth naisen pakšunaoluo ta šynnyttämistä ta niistä moničči riippu lapšen terveyš, onni, a tyttölöillä vielä lempiasiet.

Jotta pakšuna oloaika ta tervehen lapšen šuanta onnistuis hyvin, pakšuna olijan piti tietyä monija primiettoja ta piteliytyö niitä.

Hänen ei šuanun:

- leikata taikka lyhentyä tukkieh, jotta ei lyhenis lapšen ikä;
- ei pitän kaččuo peilih, muitein šynty pahannäkoni lapši;
- käyvä mečäššä (kontie tiesi šyntyjän ta tuli piällä poikua kantajalla naisella);
- käyvä hautajaisissa ta kalmismualla ta kaččuo pokonniekkua, a kun hauvattih lähisie ni naisen kormanošša piti olla hopieraha;
- nähä mitein tapetah elukkoja;
- kaččuo pahannäköseh ihmiseh;
- potkie karvasie elukkoja ta kušša šiieh paikkah missä makasi šika, lapšen ihoh tulou šetinyä;
- tallata aisašta piäličči, lapšešta tulou kyttyräšelkä;
- harpata korennošta piäličči, lapši voit šyntyö viäräkaklasena;
- käytyä šiekluu, jotta šilmät tultais tervehet;
- istuutuo hiästolah, voitih šilmätä;
- kävellä likasissa vuatteissa, lapšešta tulou pahanšiivoni;
- juuvva šuorah šankošta, jotta ei lapši tulis toppahini;
- käyttyä kirošanoja ta ajatella pahašta, še pahoin vaikutti lapšeh;
- vihotteliutuo ta kantua vihua, pahat tevot ta pahat ajatukset vaikutettih tulovah lapšeh;
- keritä lampahie, kun lammaš voi šatattua häntä.

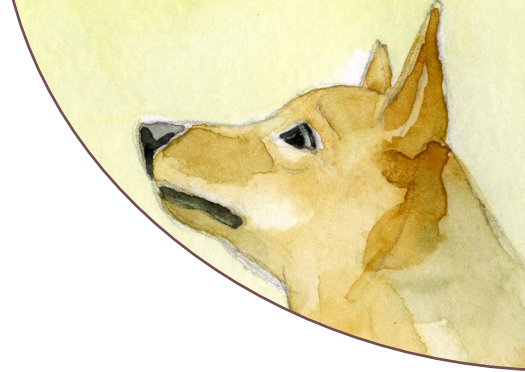
Tulijua muamuo varotettih pöläššykšeštä. Jotta pakšunaolijua ei šilmättäis, še riičči vaše-man kaššah, ta piti kaikenmoisie šuojukšie: ukkoh vyötä, nuottakappalehta ta muuta.

Mitä lähempänä oli šynnytyšaika, šitä enämmän naiset varattih šilmäyštä. Šen eštehe-nä käytettih erimoisie konštija, kumpasien avulla ajateltih šuojella iččieh. Esimerkiksi naini riičči vasemen kaššan ta levälläh olijat tukat peitti sorokan alla. Niin hiän voi kävellä monta päivyä.

Käytettih naiset šuojukšieki. Šuojukšena voi olla vanhan nuotan kappaleh, kumpasen hiän šito ympäri vyötäyštä, taikka mieheštäh peitočči šito hänen vyön räččinän alla pal’lahah ihoh.

Nämä konštit oltih tuttavat muillaki suomalais-ugrilaisilla kanšoilla.

Näin tulovua muamuo yritettih varjella kaikēšta pahašta ta vuarallisešta. Näijen kieltojen mukah voit kuvitella mimmoista lašta tahottih ta vuotettih joka pereheh: še piti olla terveh,

riški, valkieihoni, älykäš ta lopulla vielä onnelliniki.

Šynnytyšaikua peitettih šekä vierahista jotta omahisistaki, naiset ruattih viimeseh šuaten ta šentäh šynnyttetiikki toičči ihan heinällä taikka peltotöissä ollešša. Šynnyttyä yritettih peitočči toičči ihan yksin ta mäntih šitä varoin kylyh, lammaškaršinah taikka liäväh. Ušein apuh tuli muamakka taikka kučuttu šitä varoin nerokaš puapo. Še tiesi ta käytti kaikenmoisie taikalukuja, kumpaset tuotih tervehyttä rošenčalla tai lapšella. Puapo käytteli mataššah šemosie šuojukšie lašta varoin, kun elävyä hopieta, vuonnan liemenövillua, pihkakappalehta, lahon puun toukkua ta hopierahua.

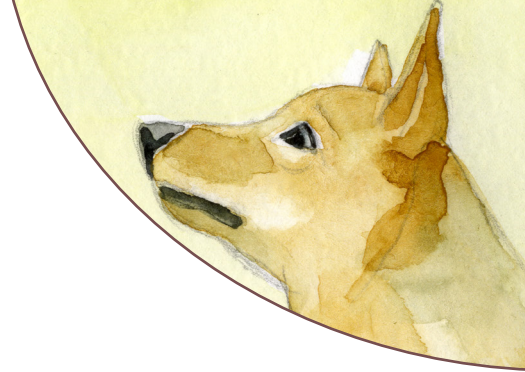
Lapšikyly

Yksi tärkeimmistä kylyn tehtävistä ennen oli olla šynnytyšpaikkana. Šielä ilmešty muajilmah šuurin oša entisie karjalaisie.

Karjalan kieleššä on šemmoni šanontahihi ”käyvä lapšikylyö”. Tämä šanontahini merkiččöy šitä lapšen šuantua. Kuin monta ”lapšikylyö” on naini käynyn, niin monta lašta hiän on šuanun. Šeki on mukava, jotta vaikka nyt tavallisešti šynnyttämini tapahtuu erikoisissa šynnytyšsairaloissa ta puapojen tilah tultih koulutetut liäkärit, šanontahini ei ole vielä kokonah katon. Še tovistau, jotta tämä šanontahini on vanha. Ta vaikka rošenčašta šanottihki jotta ”läsiy kylyššä tervehtä tautie”, tarvičči tämä homma apuo, perintehien tietämista ta monta muuta.

Ennen naiset šynnyttetiikki lapšie eri paikoissa, missä oli mahollisuš ta konša missä šattu: liävissä, lammaškaršinašša, mečäššä, heinäniityllä tahikka kalalla ollešša, pirtissäki ta šinčissä. Šiitä ajašta on jänyn šananlašku ”Ei šyntija šijuah kačo”. Vaikka kuiteinki tavallisempana šynnytyšpaikkana piettihi kylyö.

Šynnyttämisen läheštyöissä heti lämmitettih kyly ta rošenčča, lapšinaini muuttu šinne. Puapo oli häntä šuattamašša ta naisella oli šenpäiväni kokonaini leipä oikiešša kainalošša. Šiitä kylyn kynnykšillä haukkauttau puapo leipyä kolme kertua lapši-naisella, kumpani šeisou kylyn šiämipuolella, iče hiän šeisou kynnykšen ulkopuolella. Naisen leipyä haukatešša šanou puapo lölyö vaššaten:

Löylyni, Jumalan luoma,
Hiki vanhan Väinämöisen,
Šala nuoren Joukahaisen,
Elä, löyly, luokšeni tule
Lämpöni lähellä käy!
Mie olen, raukka, ruajanaini,
Vieron, vianalaini

Mäne šimoina šisällä,
Mennä vačan vajuo,
Kipehillä voitehiksi,
Vammoilla valin vesiksi,
Pahoilla parentimiksi»

Šynnyttäjällä kylyh luajittih makuutila lattiella tahi laučalla. Yökši, još kyly alkau jähtyö, nin šilloin lauteilla. Olkie ta muuta vuatetta pantih pohjakši. Toisinah vielä alla levitettih miehen paita tahi alušpukšut, kun lienöy tahottu poikalašta. Toičči, kun oikein vuotettih poikalašta, šuvun jatkajua ta apulaista, ni rošenčalla lapšikylyh matatešša annettih kätteh rautani šäplä (riehtilän irtovarši). Poikua vuotettih vanhemmat vielä vanhanpäivän varakšeh.

Mainitah šemmosie tapahukšie poikua vuottuaissa, jotta kuni naini kylyššä šynnytti, mieš pirtissä länket kaklašša, karvalakki piäššä ta kintahat kiäššä lat't'asi: "Poikua, poikua!"

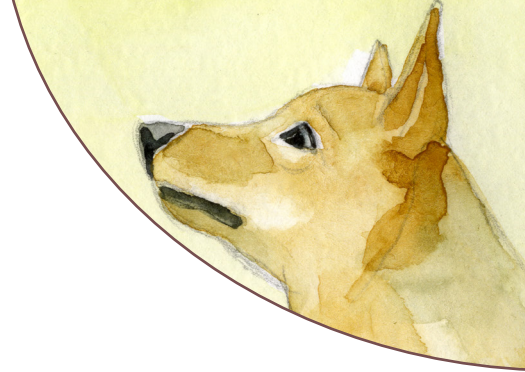
Lapšen šija luajittih vakkah muamon reunah tahikka, još kyly ei ole oikein lämmin, laučalla. Šeinäh piänpohjih pissettih keriččemet. Heti kun muamo lapšen kera piäsi kylyh ta joutu olomah šielä yölläki, še on šuojeltava. Kierrätettih enšin rošenčča ta šiitä koko kyly ta luvettih varauššanat. Šen jälkeh ašetettih kirveš kynnykšen eteh kyllyn šiämeh, terä šiämehpäin ta šanottih:

Hospoti plahoslovi,
Spuassu ta pyhä Pohročča,
Olkah yöllä ympärillä,
Päivällä piän piällä

Varomah, varjelomah,
Vaššen kohti vaššukšie,
Kohti kaikkie kovie.

Kylyššä heti muamo lapšen kera kylvetettih, ennenin kun pantih makuamah, kylpyvettä ottau puapo enšin kolmičči kiälläh muamon piäh ta šanou:

Vesi puhaš, Jumalan luoma
Pešömäh, puhaštamah.

Šiitä puapo kolmičči ropšuu veteš kaššetulla vaššalla naista pitin šivuža ta šanou:

Puun löyly, kivosen lämmin
Monešta on hyvästä tehty,
Ušiašta šiunuailtu,
Havupuista hakkuailtu,
Puhki lautojen lioista,
Puhki lattian lioista,
Puhki kiukuan kivistä,

Puhki kylyn šammalista
Yks on loukko ikkunašša,
Toini reikä reppänäšša,
Kolmaš olkohot ovešša.
Mäne tuulen tuuviteltavakši,
Vilun ilman vietäväkši,
Ahavan ajeltavakši.

Šen jälkeh kylvetettih lapši šamalla tavalla. Kun puapo kylvetti lašta enšikertua, ni luki:

Kylyn löyly kylvettämäh,
Vaššan löyly vahvottamah,
Puu on puhtahuokši,
Päivä on valkevuokši,

Ihalakši ilman linnun,
Tämän kylyn kylpehyöšša
Vaššan lehen vaipuvuošša.

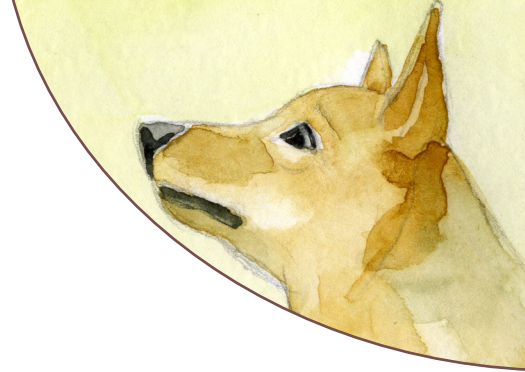
Kun lapši kapaloitih enšikertua, ni šaneltih:

Makua kuin muatinčča,
veny kuin vesihako,
elä tiijä tulijista,
elä tiijä läksijistä

(Iro Remšu)

Još muamo ta lapši ollah tavallisešša kunnošša ta muatah rauhallisešti, niin puapoki voit yöllä n'ukahtua. Vain yksin ei šua heitä konšana jättyä, ei ni hetkekši. Kun pieni lapši ei ole vielä rissitty, ta muamo niise on vain alani, hyö molommat ollah hellimmyölläh, ta paha heih helpošti tarttuu.

Još puapon mistänih šyyštä on vähäseksiki aikua lähettävä pois kylyštä, niin kenennih toisen on tultava šiksi ajakši hänen tilah. Muamuo lapšen kera ta pakšuna olijie naisie ei

konšana jätetty yksinäh kylyh, šentäh kun kylynisäntä ei tykännyn niitä.

Kolme vuorokautta puapo hoitau muamuo ta lašta kylyššä. Vaikka šattu missä pitemmän, missä vähemmänki ajan. Šattu toičči niinki, jotta muamo lapšen kera oli kylyššä netälin. Šiitä šen ajan piäštä käypi puapo kylyn ovelta muamolla antamašša malitun, lukomašša plahosloven'n'an. Vain pienoista vielä pitäy hoitua ielläh. Jotta šais lapšen tuuvva kylyštä pirttih, puapo kävi kyšymäh lupua muamakalta ta tuattoukolta. Hiän šano, jotta šaisko tuuvva pirttih, kun on perehtä lisäytyn. Vašta šen jälkeh muututtih pirttih. Pirtissä lapšinaisella oli šija šänkyššä tahi lattiella pirtih čuppupuoleššä.

Vielä piti lahjottua tuattoukko ta muamakka, enšimmäiseštä lapšešta ainaki. Tuatolla paita, muamolla koštovuate tahikka räččinä, kumpani hyväh. Šiitä kun anto tuatolla lahjan enšimmäkši šen, kumarti jalkah: ”Täššä on tuattosen lahjua lašta kaččuo”. Muamolla šiitä tuaš kun anto lahjan, ni tuaš jalkah kumarti: ”Täššä on muamosen lahjua lašta kaččuo” (Mari Kyyrönen)

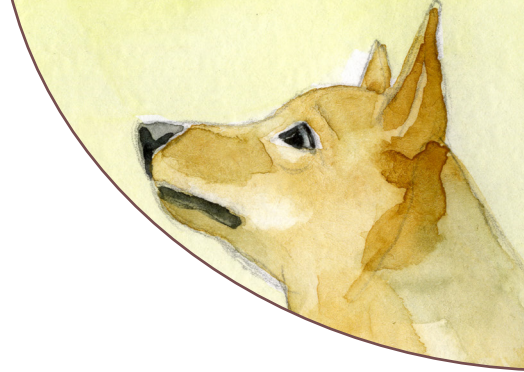
Naisella ei annettu kuuteh netälih lupua šyvvvä yksistä ašteista toisien kera, vain omašta staučašta ta naini ei šuanun šamah kuuteh netälih muata mieheh viereššä. Riähkyä varattih, kun naini oli vielä ”pakana”, šanottih Vuokkiniemeššä. Šiitä naini kuajittih ta Jumalan lukuja luvettih ta hiän piäsi ”pakanoista”.

Paulaharju kirjutti, jotta kuuvven netälin piäštä naini mäni kirikön šinččih, minne tuli pappi ta luki molitvan. Šen jälkie pappi vei naisen kirikköh. Nyt naini oli jo puhaš. Kun kyläššä ei liene ollun pappie, ni naini pani oprasojen alla leipäpalan ta luati tuhannen poklonua ta moliutu. Šiitä kun šöi šen leivän ni oli puhaš.

Puapo

Kun naini tuli rošenčakši ta oli koissa, niin lämmitettih kyly. Puapo iče lämmittiki šen. Šiih kylyh ei šuanun enšimmäisenä päivänä käyvä muut, kun vain puapo.

Kun lapši lienöy šyntyn missänih (liäväššä, kalalla ollešša, heinänumella, mečäššä), ni lašta ei šuanun peššä šielä missä hiän šattu šyntymäh. Heti pantih lämmitä kyly ta työnnettih puapuo käymäh. Toičči puapon käyjällä oli tosi kiireh, ta puapon oli lähettävä šillä kučulla vaikka ois yksi jalka ollun kenkäššä, toini kenkättä. Konša pyritettih puapokši, ei šuanun

kieltäytyö, šentäh kun še oli niin arvokaš ta kallis ruato. Puapuo piettih niin arvokkahana ihmisenä kyläššä, kuin tietäjä ta paimenta.

Puapona, lapšen šynnyttäjän hoitajana, oli tavallisešti vanhahko naini, ušein leškiakkani, kumpani oli niih aseih tottun ta tietäy, mitä pitäy mih aikah ruatua. Šai puapona olla muamakkaki. Puapon piti šuattua kylyššä käyttyä, kylvettyä, valella, ruatua tarpehelliset varaušasiet ta loičut lukie, kumpaset tuotih tervehyttä rošenčalla tai lapšella. Puapo käytteli mataššah šemmosie šuojukšie lašta varoin, kuin elävyähopieta, vuonnan liemenövillua, pihkakappalehie, lahon puun toukkua ta hopierahua. Pahantapani tahi pahašanani ihmini ei šuanun olla puapona. Ei puapona šuanun olla pakšunaolijaki naini. Šiitä voit še puapo iče šuaha vaivasen lapšen. Mainittih, jotta yksi naini oli šuanun kyttyräšelän pojan, kun šuoštu puapuimah pakšunaolleššah.

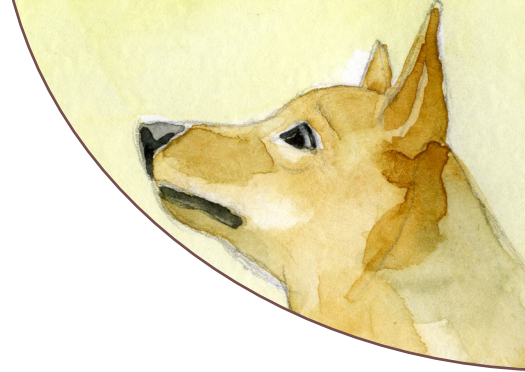
Još šynnyttämini oli vaikie ta jatkuu pitälti, puapot ta muut ollah apuna, ta šillä käytettih monituisie keinoja šekä tapoja, loiččuja ta taikoja.

Kun rošenčča ei ala ”piäššä kahekši”, valmissetah väkivesie monella tavalla. Šynnyttäjän vuatteista avatah kaikki šolmut, otettih pois vyö ta riicittih kaššat. Kuatah vettä kiärmehen ketun läpi, pissualin piipun läpi, umpipuun läpi, loukkoskammin läpi, kolmen skiäkän läpi, stolan jaloista, rukin rullan rauvoista ta kylyn kiukuašta. Kylyn kiukuan läpi valuas’s’a ašetetah kiukualla kivien välih kaivettuh reikäh vašta tyvelläh, šije avattuna, ta šiitä vaššan läpi vesi kolmičči valetah ta annetah šuajalla juuvva.

Kaikkie näitä vesie käytetäh, kun riihenparšivettäki: juotetah ta valetah loiččujen kera. Kun ei liene šeki tepšin, naista kylvetettih kylyššä, a tietäjä koputteli kirvehellä kylyn takašeinäh, niin kuin šillä keinoin autto naista ”piäššä kahekši” ta šaneli:

Pilvet repisi pirtin piällä,
Taivaš rakosi tallin piällä,
Putosi puhaš omena.

Jotta vaikkapa vähäsen šuaha helpotušta rošenčalla šynnytyštuških, kekšittih kaikenmoisie keinoja. Esimerkiksi Kiimaisjärveštä on pantu muistih tämmöistä. Puiseh pahka-aštieh tuotih vettä kolmešta kohašta: hettieštä, košešta ta järveštä ta luvettih luku: ”Vesi vanhin voitehista... ”.

Šiitā šiih veteh pantih kala, mi oli otettu šuuremman kalan marašta ta paissettu hiililöillä, ne hiilet ta nokie kolmešta muatinčašta ta kaikki hämmennettih Pyhän Muarien oprasalla ta luvettih:

Neičyt Muarie emoni,
Rakaš äiti armollini,
Šie olet palveri parahin,
Šaunavaimoista vakavin,
Tule tänne tarvitah,
Lähemmäkši lääkäriksi.
Tule tuškasen tuvilla,
Hätähisen huuteloilla.

Šiitā kyšyttih Pyhältä Muarielta mettä tuohisešša tuijassušša millä voitua šuajua ta antua hänellä juotavakši.

Tämän luvun jälkie rošenččua juotettih šillä vejellä ta puapo voiti šillä vielä hänen šivuja vašemen kiän nimettömällä šormella.

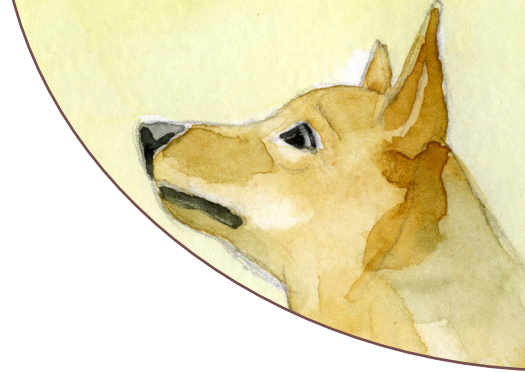
Ta tuaš jatettih lukuo, jotta lapši piäsis näillä mailla:

Avua vesini veräjä,
Potkua verini portti,
Avua lihani aitta,
Kultalipaš liikuttele
Luuhišen lukun takua!...

Piäššä mualla matkamieštä,
Ilmoilla imehnisen lašta,
Pienišormista pihalla!

Kun lapši šyntyy ta puapo enšikerran ottau šen yškähäš, hiän näin šanelou:

Elä kuren ijät,
harmuan harakan ijät!
Kašva pinon pituokši,
huas's'an korkevuokši!
Poikie tuaton tilalla,
lašta vanhemman jälillä!

Mitä puapolla lahjakši

Kun puapo puapuičči ta šiitä netälin hoiti lašta, puapuo lahjottih. Lahjottih ken mitein lahjo, mitein varoja oli kellä ta še niin i lahjo. Ken anto räččinyä, ken anto paikkua, ken anto vuatetta valmista, ken anto oštovuatetta – ken mitäki. Lahjo še, ken mitein voi antua – köyhä anto vähemmän, pohatta anto enemmän. Ken oli pohatampi ni še anto koštuo ta räččinyä, kaikki vuattiet piästä jalkoih. A ken oli köyhempi, še anto kintahat ta räččinän. Kintahat annettih puapolla aina. Lapšenšuoja laitto ne lahjat. Enšin hiän pani paikkah leivän ta šuolua, muilua ta kintahat. Šiitä šiih lisättih keltä mitä soitiutu: koštovuatetta, peretnikkävuatetta, röijyvuatetta, räččinyä ta vielä pantih ni paikka. Šiitä kun ne kaikki lahjat oltih paikašša, naini anto šen paikallisen puapolla ta šano: ”Täššä on nyt lahjat hoitamauš!” – ta šiitä vielä kumarti jalkah: ”Passipo, puaposeni, kun hoijit meitä ta kačoit tämän aikua!”

Kintahat oli annettava kaikičči puapolla. Ne kintahat pantih puapolla tuonilmasiksi hyviksi. Oli šemmoni uškomuš, jotta kun hiän tuoššailmašša puapuimua joutuu čilahaista nyhtimäh, ni kintahat pitäy olla kiäššä.

Vielä piti puapolta kiät peššä kyynäšpiätä myöte muilalla ta šuolalla kuuvven netälin piäštä, šentäh kun puapon kiät äijälti hieroutu ta ne piti šuaha puhtahakši.

Lapšen muamo pesi ta puhtahalla vejellä huuhto ne puapon kiät ta valkiella käsipaikalla pyyhki.

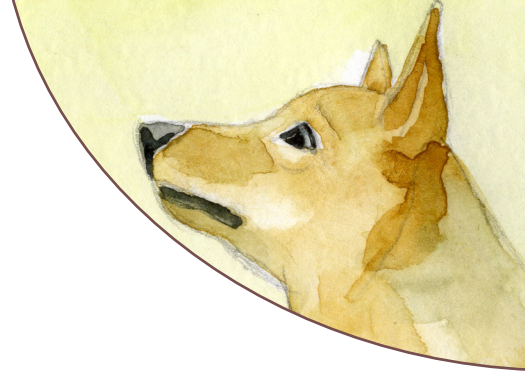
Puapuo ennen Karjalašša piettih niin kallisarvosena vierahana, jotta kun tulou vierahiksi ni kolme šeinähirttä tärähtäy pirtissä. Kynnykšeštä piäličči kun talluau, ni multahirretki liikahtau talošša. Arvuo annettih puapolla, kun šemmoselta tilalta korjuau rošenčan ta lapšen ta kaikki puhaštau. Niin eikö še jo ole kallis?! On, on še!

Puapo kun ensimmäisen kerran kylvetti lašta ni luki näin:

Yškä še lapšen ylentäy,
puapo šen lapšen parentau,

varvikko heposen varšan,
vaššan lehti vaimon lapšen.

(Iro Remšu)

Kun lašta kapaloitih enšikertua, ni šanottih jotta:

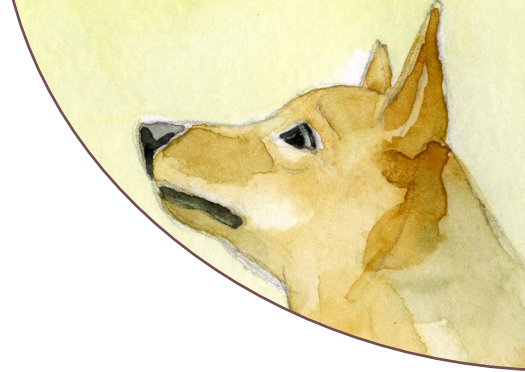
Hospoti plahoslovi.
Makua kuin muatinčča,
veny kuin vesihako,
elä tiijä tulijista,
elä tiijä läksijistä.

Šen jälkeh puapo kiänty muanhaltien puoleh šanoilla:

Terveh mua, terveh manner,
terveh piha, terveh pelto,
terveh tervehyttäjällä,
tälläki tulokkahalla!
Akka manteren alani,
Poika pellon pohjimmaini,
Šuo maillaš matalin...
Ijäkšeh isännäkši,
Elinijäkšeh emännäkši

Nyt muamo jo šai lapšen yškähäš ta imetti šitä. Šuuh nännie pannešša muamo näin šano lapšellah: ”Tätä on šyönyn šukuš, šyntyš, helie heimokuntaš, tätä rupie šieki šyömäh!”

Kuuteh netälih ei lapšen eikä muamon vuateita šuanun pihalla kuivata eikä järveššä huuhtuo. Ilmašša kun kaikki pahat ”vintiet ta kirot” kuletah, niin ne voijah tarttuo vuateih ta niistä ihmisih. Šamoin tuaš järveštä šuattau kaikenmoini paha hinkautuo, vesien matašša kulkijat kirot ta muut. Vuattiet kuivattih pirtissä, taikka ušiemmin kylyššä, mitä enšinetälillä lämmitetäh joka päivä kahičči, ta šamoin kahičči muamuo lapšineh käytettih kylyššä. Toisel-la netälillä kerran päiväššä. Vain äkieššä, ei lapšen vuateita šua kuivata, muitein tulou ajokšie ihoh, ne kuivatah vain vienošša lämpöseššä.

Hampahankanto

Jo heti, kun on šuatu kuulla, jotta on pikkulapši šuatu, ruvetah nuapurinaiset käymäh lapšensuajua ta lašta kaččomašša, hammašta kantamašša. Marina Takalon käsitykšen mukah hampahan tuonnilla oli še merkityš, jotta lapšella tuli parempie ta lujempie hampahie, kun tuotih hammašruokie, kylyruokie. Šinne tuotih piiruata, kalakukkuo, vuatetta, parašta mitä löyvettih. Ne tuomiset oli kylyhampahie ta šiitä jo lapšen ta muamon pirtissä ollešša tuotih hampahie toini kerta. Ne oli pirttihampahie. Šekä muamolla jotta lapšella tuaš tuuvvah ”hampahie”, muamolla kalakukkuo, kalittua, kakkarua, piirakkua, čäijyheinyä ta šokerie, lapšella kaikenmoista vuatetavarua. Šilloin jo tuttavat miehetki pistävytäh kaččomašša ta annetah rahua, rahahampahiksi. Vain miehillä ei ollun lupua käyvä kylyššä hammašta kantamašša.